

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

”Att stänga av ett modersmål är som att kapa av tungan” –
Lärares och elevers tankar kring bruket av modersmål i skolan

Jenny Nilsson

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk
HT 2013
Handledare: Rakel Johnson

Sammandrag

Inom dagens skola och samhälle finns det blandade attityder till modersmål och hur man ska handskas med det. Det finns idag mycket forskning som pekar på att modersmål spelar en viktig roll när det gäller identitetsskapande såväl som inläring av nya språk.

I denna uppsats har jag genom samtalsintervjuer, med tre lärare och fyra elever, undersökt hur lärare upplever att det finns några för- respektive nackdelar med att deras elever använder sitt modersmål under skoltid. Jag har även undersökt om lärarna tar till vara på elevernas modersmål och betraktar det som en tillgång samt hur eleverna upplever att deras lärare betraktar deras användning av sitt modersmål.

Resultatet visar att svenska är det språk som väger tyngst bland lärarna. Man försöker kontrollera elevernas bruk av modersmålet i skolan och uppmuntrar eleverna att tala så mycket svenska som möjligt. Man ser det som fördel att eleverna kan använda modersmålet för att förklara saker för varandra men det vore en nackdel om eleverna skulle behärska modersmålet bättre än svenska. Konsekvensen av denna inställning blir att elevernas förvärvande av det svenska språket blir på modersmålets bekostnad. Detta kan i sin tur leda till att tvåspråkiga personer får överge sitt modersmål för att övergå till svenska.

Eleverna själva tycks lägga märke till lärarnas åsikter. De tycks också hålla med lärarna och anser att det är bra att deras arbetssätt är bra. Genom att de får prata mycket svenska upplever de att de kan hantera språket bättre, men det kan bli på modersmålets bekostnad.

Nyckelord: Modersmål, attityder, svenska som andraspråk

Innehåll

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställning	1
2. Teoretisk anknytning	2
2.1. Begrepp	2
2.1.1. Definition av modersmål	2
2.1.2. Tvåspråkighet	2
2.2. Dagens mångkulturella skola	3
2.3. Modersmålets relevans för inläring	4
2.4. Modersmålets status i samhälle och skola	5
2.5. Modersmålets betydelse för identiteten	6
3. Material och Metod	8
3.1. Metodval	8
3.2. Urval, avgränsningar och representativitet	9
3.3. Genomförande	9
3.4. Etisk hänsyn	10
4. Resultat	11
4.1. Lärare	11
4.1.1. Anna	12
4.1.2. Maria	14
4.1.3. Sara	15
4.2. Elever	17
4.2.1. Chalong och Aram	17
4.2.2. Lan och Asad	19
5. Analys och diskussion	21
5.1. Vidare forskning	26
6. Slutsats	26
7. Litteratur	27
Bilaga 1 Intervjuguide för lärare	29
Bilaga 2 Intervjuguide för elev	30

1. Inledning

Inom ämnet svenska som andraspråk har vi tidigt fått lära oss hur viktigt människors modersmål är när man ska lära sig ett annat språk. Inte minst spelar modersmålet en stor roll när det gäller olika individers identitet. Själv är jag svensk, jag har svenska som modersmål och jag har bott i Sverige i hela mitt liv. Det svenska språket och den svenska kulturen är saker som jag kan identifiera mig med. Men idag finns det många personer som inte kan identifiera sig med den svenska kulturen eller språket. Det kan vara personer som inte har växt upp i Sverige, personer som har en annan kulturell bakgrund eller ett annat modersmål.

I dag finns det mycket forskning som handlar just om modersmålets relevans. Ett flertal forskare är överens om att modersmålet är viktigt i identitetsskapandet (Nygren-Junkin 2006) och att det har en viktig roll när man ska lära sig andra språk (Thomas & Collier 1997, Lindberg 2002).

Under min första praktikperiod på lärarprogrammet upptäckte jag att lärare hanterar sina elevers kulturella bakgrund på skilda sätt. En del lärare tycktes ha stor förståelse för att eleverna hade skilda erfarenheter, behov och modersmål, medan andra inte hade lika stor förståelse för detta. Vissa lärare anser att det är mycket negativt att eleverna pratade sitt modersmål sinsemellan på rasterna och sa därför till eleverna att de bara fick tala svenska. Denna åsikt verkar bero på att lärarna upplevde det som hotfullt när de inte förstod vad eleverna pratade om.

Denna erfarenhet gjorde mig nyfiken på om denna attityd bland lärare är något som är frekvent och därför valde jag att studera denna fråga.

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att undersöka hur lärare tänker kring elevernas modersmål i skolan. Syftet är också att undersöka hur elever upplever sina lärares attityder till att de, eleverna, talar modersmål.

De frågeställningar som jag söker svar på är:

- Anser lärarna att det är positivt eller negativt att deras elever talar sitt modersmål under skoltid?

- Tar lärarna till vara på sina elevers modersmål och betraktar det som en tillgång?
- Hur upplever eleverna att deras lärare betraktar deras användning av sitt modersmål?

2. Teoretisk anknytning

I detta avsnitt kommer den teoretiska anknytningen presenteras. Först kommer en presentation av begreppen *modersmål* och *tvåspråkighet*. Detta kommer sedan att följas av en beskrivning av hur situationen ser ut i dagens skola, vilken roll modersmålet har när man ska lära sig ett nytt språk, modersmålets status i samhälle och skola samt koppling mellan modersmål och identitet.

2.1. Begrepp

2.1.1. Definition av modersmål

Enligt Nationalencyklopedin är *modersmål* det språk som ett barn lär sig först. Modersmålet används som ett verktyg för att kunna använda sig av symboliska uttryck samt kunna koda sin omvärld. År 1998 började termen modersmål användas inom det svenska skolväsendet för att benämna språk, som inte är svenska, men som ändå utgör en stor del i en elevs hem (Nationalencyklopedin, s.v. *Modersmål*).

Under början av 1900-talet betecknade ordet *modersmål* läroämnet svenska. Anledningen till det var att nästan alla skolans elever hade svenska som modersmål till skillnad från idag. *Modersmål* benämns även idag som *förstaspråk* (Einarsson 2009:91).

2.1.2. Tvåspråkighet

När man talar om *tvåspråkighet* hos individer så finns det ingen etablerad definition av begreppet. Både personer som behärskar två språk exakt lika bra och personer som på något plan kan förstå eller göra sig förstådd på ett annat språk kan räknas som tvåspråkiga. Det vetenskapliga bruket av benämningen *tvåspråkighet* korresponderar med att alla som kan förstå eller göra sig förstådda på ett annat språk, även om det skulle vara i begränsad utsträckning, räknas som tvåspråkiga individer. För att påvisa att tvåspråkighet kan se olika ut hos olika individer, använder man sig ofta av typologier över tvåspråkighet som är baserade på individens behärskning av de olika språken, hur ofta språken används, i vilka sammanhang inlärning sker samt i vilken omfattning personerna i fråga kan identifiera sig etniskt och kulturellt med andra som talar respektive språk (Nationalencyklopedin, s.v. *Tvåspråkighet*).

Tidigare, ungefär fram till 1960-talet, ansåg man att tvåspråkighet påverkade den kognitiva och språkliga utvecklingen på ett negativt sätt. Den forskningen har idag ersatts av forskning som snarare påvisar att tvåspråkighet medför positiva effekter. Till exempel har man observerat att det finns positiva samband mellan intellektuell flexibilitet och tvåspråkighet. Däremot är det svårt att tolka orsakssambanden (Nationalencyklopedin, s.v. *Tvåspråkighet*).

Inger Lindberg skriver om begreppen *additiv* respektive *subtraktiv tvåspråkighet* som introducerades av Wallace Lambert på 1970-talet. Man talar om *additiv tvåspråkighet* när en person har möjlighet att utveckla sitt andraspråk samtidigt som en fortsatt utveckling av förstaspråket pågår. Förutom detta värderas båda språken och kulturerna högt. *Subtraktiv tvåspråkighet* innebär däremot att förvärvandet av ett andraspråk sker på bekostnad av förstaspråket. Konsekvensen av detta blir ofta att talare av ett minoritetsspråk tvingas ge upp sitt modersmål för att i stället övergå till det majoritetsspråk som dominerar i samhället. Skolans och samhällets åsikter om och attityder till tvåspråkighet, men också till olika minoritetsgruppers språk och kultur, avgör hur minoritetslever har en möjlighet att utveckla additiv tvåspråkighet samt att dra nytta av de positiva effekter som detta medför (Lindberg 2002:2).

2.2. Dagens mångkulturella skola

Den skola som vi ser idag har genomgått stora förändringar i fråga om elevers kulturella och språkliga bakgrund. För ungefär trettio år sedan

var samhällets befolkningssammansättning mer homogen och monokulturell medan sammansättningen idag är desto mer internationell och mångkulturell (Lahdenperä 2010:15). Idag talar cirka 12 % av Sveriges befolkning ett annat modersmål än svenska. Om man ser till skolorna så är det ca 15 % av eleverna som har ett annat modersmål. I storstadsområdena är procenttalet nästan det dubbla (Nygren-Junkin 2006).

Många lärare som idag är verksamma fick sin lärarexamen för 20-30 år sedan när Sveriges befolkning såg annorlunda ut. Lahdenperä menar att om dessa lärare inte har fått en aktuell fortbildning, så är det möjligt att deras förståelse för den mångkulturella skolan är likvärdig med den som rådde under deras egen utbildningstid. Om förståelsen för den aktuella mångkulturella skolan skulle vara föråldrad, kan detta leda till att personalen i skolan snarare skapar problem för elever med utländsk härkomst än att de löser dem (Lahdenperä 2010:16).

Vidare menar Lahdenperä att undervisning av flerspråkiga elever inte enbart är den enskilde lärarens ansvar. Det handlar snarare om hur själva lärandemiljön är organiserad med hänsyn till vilka resurser och personer som är läraren behjälplig.

Att undervisa flerspråkiga barn är således ett gemensamt lärarlagsarbete och hänger ihop med hur undervisningen av flerspråkiga barn är organiserad i kommunen” (Lahdenperä 2010:20f).

I Sverige finns det enligt Lahdenperä en del monokulturella antaganden kring flerspråkighet. Det innebär att det finns en uppfattning om att svenska är det språk som bör talas i Sverige. Således utgår man även från att svenska är det ämne, bland språken, i skolan som har högst status. Man lägger även stor vikt vid barnens kunskaper i svenska trots att alla inte har svenska som modersmål. Med anledning av dessa antaganden tror man dessutom att det bara är möjligt att lära sig ett språk åt gången (Lahdenperä 2010:21).

Däremot kan lärarnas och skolans intention vara god. Någon som saknar kunskaper om den svenska kulturen och det svenska språket kan komma att få bekymmer med att klara sig i det svenska samhället. Av denna anledning är färdigheter i svenska det som prioriteras och värderas högst (Lahdenperä 2010:22).

2.3. Modersmålets relevans för inläring

När en individ stärker sina kunskaper i ett andraspråk är det viktigt att samtidigt få arbeta med modersmålet. I en rapport har Thomas och Collier kommit fram till att ju mer barn utvecklar sitt modersmål desto mer framgångsrika kommer de att vara i sina akademiska prestationer i andraspråket i slutet av sin skoltid (Thomas & Collier 1997:49). För att komma fram till detta har de under ett tolv år följt ca 42 000 elever. De har följt dessa elever mellan det första och det sista skolåret. Efter att ha avslutat den första undersökningen så har Thomas och Collier gjort en uppföljning som varat i cirka fem år. Resultaten av denna presenterades i deras nya rapport som utkom 2002. Samtliga av de elever som de har följt saknade kunskaper i det engelska språket när de påbörjade sin skolgång. Denna omfattande undersökning visade att de elever, som till och med det sjätte skolåret, hade fått undervisning i både engelska och sitt modersmål hade bättre genomsnittligt studieresultat än de elever som hade engelska som modersmål (Thomas & Collier 1997, 2002)

Tidigare ansåg forskare att tvåspråkighet var något som påverkade minoritetslevers studieresultat på ett negativt sätt. Det kom sig av att man valt ut minoritetslever från ofördelaktiga sociala omständigheter, och sedan jämfört dessa elever med enspråkiga elever av gynnsamma sociala bakgrunder. I slutet av 90-talet har man däremot kommit fram till att det är fullt möjligt att utveckla två språk och samtidigt kunna förvärva kunskap och utvecklas som människa (Hyltenstam & Tuomela 1996:31).

Hyltenstam och Tuomela menar dessutom att de tankegångar som fanns invandrarutredningen stämmer överens med de som fanns i den rekommendation som publicerades av UNESCO 1953. I denna rekommendation menar man att det inte är möjligt att förvärva kunskap genom ett språk som man inte förstår. I enlighet med moderna inlärningsteoretiska och pedagogiska grundprinciper menar man även att man inom undervisningen bör börja med det som är bekant för eleverna. Allt eftersom kan man sedan börja undervisa det som är nytt och främmande för eleverna. Undervisningen måste ha sin utgångspunkt i de färdigheter och kunskaper som eleverna har fått med sig sedan tidigare (Hyltenstam & Tuomela 1996:31).

2.4. Modersmålet status i samhälle och skola

Sommaren 1977 trädde *hemspråksreformen* i kraft. Reformen innebar att de svenska kommunerna blev skyldiga att inrätta

hemspråksundervisning och studiehandledning på elevernas modersmål. Denna skyldighet inbegrep de elever som önskade eller hade ett behov av att delta i en sådan undervisning (Hyltenstam & Tuomela 1996:45f). Modersmålsundervisningen var inte ett obligatoriskt ämne men för de elever som valde att delta i undervisningen var närvaron obligatorisk under alla lektioner. När hemspråksreformen genomfördes var tanken att ämnet skulle ersätta undervisning. Det framkom inte vilket eller vilka ämnen som skulle bli ersatta av hemspråk. Man ansåg vidare att modersmålsundervisningen skulle vara likställd med undervisningen i övriga ämnen (Hyltenstam & Tuomela 1996:49).

När bestämmelserna ändrades 1991 var kommunerna endast skyldiga att anordna hemspråksundervisning när undervisningsgrupperna bestod av minst av fem elever. Om kommunerna själva önskade att anordna undervisning för grupper med färre elever så var detta tillåtet (Hyltenstam & Tuomela 1996:47).

2.5. Modersmålets betydelse för identiteten

Modersmålet är något som har är betydelsefullt för vår identitet. I Nygren-Junkins artikel *Modersmål har vi allihopa – här med, och där med* säger hon att:

När jag som svensk i utlandet plötsligt hör mitt hemlands vilda tungomål talas i närheten lystrar jag till, ser mig omkring för att upptäcka talaren och upplever kanske att hjärtat klappar lite snabbare. Många känner säkert igen sig i det här. Innan man vet ordet av, har man gått fram till en total främling och hejat, presenterat sig och börjat prata som om man vore gamla vänner. Vi identifierar oss genom vårt gemensamma språk och vår svenska identitet lyser ur ögonen på oss. Inte har vi en tanke på att folk omkring oss inte begriper ett dyft av det vi säger (Nygren-Junkin 2006).

Vidare menar Nygren-Junkin att det inte skulle vara konstigt om till exempel en iranier, som hör persiska talas i Sverige, betar sig på samma vis. Det skulle däremot vara konstigt om man istället hade valt att med viss ansträngning kommunicera på det lokala majoritetsspråket med sina landsmän i stället för på sitt gemensamma modersmål (Nygren-Junkin 2006).

För att personer med utländsk bakgrund ska känna sig bekväma i sin identitet krävs det att de bemöts positivt av den nya kulturen som de håller på att bekanta sig med. Om de i stället skulle bemötas negativt och nedvärderas så finns det, enligt Lahdenperä, fyra olika slags strategier eller försvar mot detta. Med negativt bemötande, eller tvångsassimilering, menar hon att majoritetskulturen uppmuntras medan den egna kulturen nedvärderas. ”Omgivningen förstärker allt som hänvisar till svenskheten och reagerar negativt när något kommer upp som hänvisar till den egna kulturen” (Lahdenperä, se Ladberg 1994:12). De fyra olika strategierna som Lahdenperä tar upp är:

1. Förnekande: Man blir mer svensk till sättet än vad en svensk själv kan vara. Man prioriterar till exempel bort hemspråksundervisning eftersom det är något som påvisar att man inte är svensk.
2. Isolering: Om majoritetskulturen värderar en negativt så umgås man enbart med sina egna. Om svenskarna inte visar något intresse så visar man inte heller något intresse för dem.
3. Kompensation: Det negativa som man har med sig försöker man kompensera. Till exempel vill man vara duktig, mer duktig än vad svenskarna själva behöver vara. Detta är en positiv kompensation. Alla eftersträvar att få en identitet. De som inte uppnår en identitet genom positiv kompensation tar i stället till negativa medel. Man är hellre en ”värsting” än någon som saknar identitet.
4. Projektiv identifikation: Man identifierar sig med den negativa uppfattning som omgivningen tycks ha om en själv (Lahdenperä, se Ladberg 1994:14).

Vidare menar Lahdenperä att vi svenskar är snabba med att hävda att till exempel invandrare har problem när vi har svårt för att förstå någon. Enligt henne är det egentligen hos de med svenska som modersmål som problemet ligger, både relaterat till att förstå vad de säger och dessa individers erfarenheter. Hon använder en turkisk flicka som exempel och säger:

Hon lever i det turkiska systemet, med turkiska sanningar, turkiska värde. Hon går till det svenska systemet t ex i skolan, med svenska sanningar och svenska värden (Lahdenperä, se Ladberg 1994:15).

Lahdenperä menar att det är människorna i majoritetskulturen som utgör det största hindret. Flickan behandlas negativt, som ett problem. Om vi

inte hade betraktat det som ett problem så hade flickan lärt sig att lösa problem på flera olika sätt. Hon lär sig hur man löser problem på ett turkiskt vis hemma och i sin bekantskapskrets. Hon lär sig sedan i den skolan hur svenskarna löser problem, med sina svenska värden och sanningar (Lahdenperä, se Ladberg 1994:15).

3. Material och Metod

3.1. Metodval

Metoden som har använts i denna undersökning är intervjuer med informanter. Jag ansåg att denna metod passade bäst eftersom jag på ett ingående vis ville undersöka vad elever och lärare resonerar kring användning av modersmål i skolan.

Frågeundersökningen är en *respondentundersökning* som till skillnad från *informantundersökning* vill få fram vad de intervjuade personerna har för tankar kring ett visst ämne. Vid en informantundersökning betraktas svarspersonerna i stället som de som vet hur något verkligen fungerar eller har gått till. Till exempel kan det röra sig om vad som egentligen skedde under EU-kravallerna i Göteborg 2001 (Esaiasson m.fl. 2007:257f).

Valet av antalet intervjuer grundar sig i Kvales och Brinkmanns resonemang kring forskningsintervjuer. De menar att antalet intervjuer i en vanlig intervjustudie brukar hålla sig kring 15 +/- 10 stycken. Denna variation i antal kan bero på hur mycket tid och resurser som kan investeras i undersökningen (Kvale & Brinkmann 2012:130).

En del av de intervjustudier som utförs idag hade kunnat genomföras med ett mindre antal intervjuer. Detta för att man i stället skulle ha haft tillgång till mer tid att förbereda intervjuerna samt i efterhand analysera dem. Den allmänna uppfattningen idag tycks vara att ju fler intervjuer man har, desto mer vetenskaplig blir intervjustudien. Detta är enligt Kvale och Brinkmann en missuppfattning (Kvale & Brinkmann 2012:130).

Enligt Esaiasson et al. finns det för- och nackdelar med att använda sig av enkäter respektive personliga intervjuer när man utför en frågeundersökning. En av fördelarna med att göra en enkätundersökning är att man kan nå ut till fler svarspersoner om man vill göra en undersökning som är mer omfattande. Intervjuer är lämpligare om man vill göra en mindre undersökning. En annan fördel är att man inte på något vis påverkar de som deltar i undersökningen. Vid en intervju är det nästan ofrånkomligt att man som intervjuare omedvetet påverkar eller styr intervjun. En av de fördelar som talar för att använda personlig intervju som metod är bland annat att fler personer vanligtvis ställer upp på en intervju om man jämför med till exempel postenkäter. En annan fördel är att man som intervjuare har kontroll över svarssituationen. Det finns ingen möjlighet för de deltagande att använda "otillåtna" hjälpmedel vid en intervju (Esaiasson m.fl. 2007:264f).

3.2. Urval, avgränsningar och representativitet

Materialet består av inspelade intervjuer samt anteckningar som togs vid de olika intervjutillfällena. Tre intervjuer har genomförts med tre stycken lärare och två intervjuer har genomförts med fyra stycken elever. Intervjuerna med lärarna skedde individuellt medan eleverna intervjuades två och två. Eleverna hade bott ett fåtal år i Sverige och av denna anledning föredrog de att intervjuas tillsammans. Samtliga elever går i årskurs ett på gymnasiet och de är i 18-årsåldern.

Jag valde en skola där majoriteten av eleverna har ett annat modersmål än svenska för att kunna genomföra min undersökning.

Det ringa antalet informanter medför att denna undersökning inte kan visa några generella resultat om hur lärare tänker kring sina elevers modersmål. Resultatet i studien visar snarare att man möjligen kan se vissa tendenser kring hur modersmål uppfattas av lärare och elever.

3.3. Genomförande

Inledningsvis kontaktade jag skolledningen på en gymnasieskola i Västsverige där jag bad om att få genomföra min undersökning. Efter att de hade haft ett möte fick jag min förfrågan beviljad. Därefter tilldelades

jag kontaktinformation till tre av skolans lärare som jag kunde få intervju. Urvalet styrdes av skolans skolchef.

Samtliga intervjuer genomfördes under mars och april 2013. Intervjuerna spelades in samtidigt som jag förde stödanteckningar. Alla intervjuer sparades ner på datorn där jag kunde lyssna igenom dem igen och sedan transkribera dem.

Intervjuerna med de tre lärarna genomfördes i lärarnas fikarum. Två genomfördes på samma skola och den tredje genomfördes på en annan skola. Emellanåt vistades andra lärare i rummen men trots detta förblev vi relativt ostörda. Inga personer vistades i vår direkta närhet men under intervjuerna förekom bakgrundsljud.

Efter att intervjuerna med lärarna genomförts tillfrågades lärarna om de hade någon möjlighet att fråga sina elever om några kunde tänka sig att ställa upp på en intervju. Samtliga sa att de kunde hjälpa mig men i slutändan var bara Maria som slutligen kunde bidra med elever som kunde intervjuas. Resultatet blev att fyra elever ur Marias klass valdes ut av henne själv. Intervjuerna med eleverna genomfördes i ett grupprum. Inga andra personer vistades i rummet under intervjun. Längden på intervjuerna varierade. Den längsta intervjun tog 33 minuter medan den kortaste tog 11 minuter. Denna variation berodde i regel på om informanterna var pratsamma eller om de endast kortfattat svarade på frågorna som ställdes.

3.4. Etisk hänsyn

Innan varje intervju fick informanterna skriva under ett avtal där de fick godkänna att det inspelade materialet användes i denna uppsats. Avtalet överensstämmer innehållsmässigt med det som Vetenskapsrådet kallar för *informationskravet*. Informationskravet innebär att man som forskare måste informera den tilltänkte informanten om de villkor som gäller vid deltagande i undersökningen. Villkoren är att deltagandet i undersökningen är frivilligt och att man har rätt att dra tillbaka sin medverkan om man skulle vilja det (Vetenskapsrådet 2002:7).

Förutom informationskravet finns det ytterligare tre krav som man bör ta hänsyn till. Det första är *samtyckeskravet*. Detta innebär dels att forskaren ska erhålla ett samtycke från de som deltar i en undersökning eller de som lämnar ut uppgifter. Dels innebär det att de som väljer att delta i undersökningen har rätt att bestämma villkoren för deras medverkan. De har också rätt att dra tillbaka sin medverkan om och när

de så önskar. Om någon väljer att dra tillbaka sin medverkan bör de inte utsättas för några som helst påtryckningar (Vetenskapsrådet 2002:9–10).

Det andra kravet är *konfidentialitetskravet*. Detta krav medför att forskaren ska underteckna en förbindelse om tystnadsplikt om man handskas med uppgifter som är etiskt känsliga och handlar om enskilda personer som kan identifieras. Kravet handlar även om att uppgifterna om dessa personer, samt de uppgifter som de lämnar, ska hanteras på ett vis som gör att det inte är möjligt att identifiera personen i fråga. Man ska alltså förvara uppgifterna så att ingen utomstående ska kunna få tillgång till dem (Vetenskapsrådet 2002:12).

Det sista kravet är *nyttjandekravet*. Här menar man att de uppgifter som samlas in för ett visst forskningsändamål inte får användas för kommersiellt bruk eller ett syfte som inte är vetenskapligt. Inte heller får de personuppgifter som samlats in, för att användas i forskning, användas för att fatta beslut eller vidta åtgärder som direkt påverkar den deltagande. Här krävs ett medgivande av den som berörs. Exempel på beslut och åtgärder kan vara vård eller tvångsintagning (Vetenskapsrådet 2002:14). Samtliga krav har beaktats i samband med denna undersökning.

4. Resultat

I denna del kommer resultaten från intervjuerna att redovisas. För att underlätta för läsaren valde jag att presentera varje intervju var för sig. Först presenteras de tre intervjuerna med lärarna och sedan de två intervjuerna med eleverna.

4.1. Lärare

De tre lärarna är alla kvinnor. De är födda och uppvuxna i Sverige och har svenska som modersmål men de skiljer sig lite vad det gäller både ålder och ämnen som de undervisar i. Jag kommer härnäst att kalla dessa tre personer för *Maria*, *Anna* och *Sara*. De arbetar på en och

samma gymnasieskola där en stor andel, ungefär 80 %, av skolans elever har ett annat modersmål än svenska.

Anna är i 40-årsåldern och undervisar i svenska, svenska som andraspråk och engelska. Hon har arbetat som lärare i ungefär sex år. Maria är i 35-årsåldern och undervisar både i svenska och svenska som andraspråk. Hennes nuvarande arbetsuppgift är att närvara vid lektioner i till exempel matte, kemi och biologi. Under dessa lektioner hjälper hon den ordinarie läraren att förklara ord och uttryck som är specifika för ämnena. Sara är i 30-årsåldern och undervisar i svenska och tyska.

4.1.1. Anna

Bland de elever som Anna undervisar så finns det stora variationer beträffande deras språkliga nivå. Några elever behärskar svenska väl medan andra elever kommer till gymnasiet utan att ha godkänt i ett flertal grundskoleämnen. Dessa elever måste därför läsa grundskoleämnen, till exempel svenska, samtidigt som de läser grundkursen på gymnasiet. Anna tror att den stora variationen i elevernas språkliga nivå beror på elevernas vitt skilda bakgrund och förkunskaper. En del elever har svenska som modersmål och har vuxit upp i Sverige och andra elever har bott i Sverige under en kortare tid. De har tidigare lärt sig ett eller två språk i sina hemländer, och har nu kommit till Sverige där de får lära sig ytterligare ett språk. Förutom detta så ska de även lära sig engelska och nästan all övrig undervisning är på svenska. Detta gör att det blir mycket nytt för de elever som bott i Sverige under en kort period.

Eleverna som Anna undervisar har enligt henne "alla möjliga modersmål". Albanska, kroatiska, somaliska, franska, spanska och olika arabiska språk är några av de som hon nämner. De flesta av eleverna har någon annan i klassen som talar samma modersmål. De elever som kommer från Irak, Iran och Somalia är de största grupperna. Anna menar att invandringen från dessa länder har varit hög.

Under lektionerna i svenska och svenska som andraspråk sker undervisningen enbart på svenska. Anna använder sig av hjälpmedel som till exempel bilder och lexikon men själv säger hon följande:

Framför allt är jag duktig på att tänka på och alltid använda ett varierat språk med väldigt mycket synonymer. Jag repeterar och försöker ta det med andra ord så att det inte blir tjatigt för de som har svenska som modersmål.

Anna försöker ta med sig sitt vardagliga språk i undervisningen för att eleverna ska kunna ha möjlighet att utveckla sitt språk.

Beträffande i vilka situationer Annas elever väljer att tala sitt modersmål under lektionstid, så upplever hon att de gör det när de kort behöver förklara något för varandra. Ytterst sällan används modersmålet för att tala om saker som inte berör lektionen. Anna menar att hon oftast inte lämnar eleverna något utrymme att tala om något annat än det berörda ämnet.

Användandet av modersmål skiljer sig mellan de olika ämnena. Anna berättar att:

I engelska har de flesta ungdomar med invandrarbakgrund det ganska svårt. Det blir för många språk. Speciellt när den undervisningen bedrivs på svenska.

Beträffande hur användningen av modersmålet under lektionstid påverkar elevernas inläring så anser Anna att det inte medför några fördelar.

Det medför ju inga fördelar om du jämför med någon som är svenskfödd och har svenska som modersmål. Men för dem blir det ju helt klart en fördel för att de kan förtydliga och förklara för varandra. Det blir ett komplement till det jag förtydligar. Men om man ser till att om de hade varit svenskfödda så hade de helt klart kunnat nå ännu längre. För det är ju klart att det är ett hinder. Men det är ju för att jag är språklärare. Hade man läst ett annat ämne, en annan kurs, så hade det kanske kunnat vara en fördel.

Anna nämner svensk litteraturhistoria som exempel på ett sådant ämne. Hon menar att personer som har exempelvis spanska som modersmål har lättare att förstå latinets betydelse i det svenska språkets utveckling. Annars menar hon att användningen av modersmålet huvudsakligen är en nackdel i den svenska språkundervisningen.

På rasterna kommunicerar eleverna med varandra både på svenska och på sina modersmål. När de umgås med någon som har samma modersmål så föredrar de modersmålet och när de umgås med personer med annat ursprung så väljer de svenska. Kommunikationen på rasterna och på lektionerna skiljer sig genom att eleverna samtalar om privata saker på rasterna men inte under lektionstid.

4.1.2. *Maria*

När det gäller Marias elever så befinner de sig ungefär på samma språkliga nivå. Ungefär två tredjedelar av de cirka trettio eleverna har bott i Sverige mellan tre till fem år. De flesta av eleverna genomgår därför en språkintröduktion som de måste genomgå för att uppnå målen i årskurs nio. Därefter kan de ansöka om en plats på gymnasiet. Eleverna befinner sig på en nivå där det analytiska språket börjar komma fram men de har inte nått till den nivå där de kan uttrycka sig med grammatisk korrekthet. Lärarna kan emellanåt notera att eleverna inte har samma ordförråd i svenska som i sitt modersmål. Detta bidrar till att elevernas svenska kan uppfattas som ett begränsat språk.

I den ovan nämnda klassen pratar eleverna nio olika modersmål och ungefär hälften av de trettio eleverna talar arabiska. Att det är så stor andel som talar arabiska medför problem för lärarna. De har ingen möjlighet att kunna kontrollera att dessa elever väljer svenska före arabiska på lektionstid. Det är viktigt för lärarna att höra att de anammar språket och att de kan använda språket på ett sätt som håller för det som de ska syssla med i framtiden. Maria menar att det inte är fel att eleverna till exempel slår upp ett ord på arabiska eller att de förklarar något kort på arabiska för någon som inte förstår. Däremot bör inte arabiskan vara det primära språket under lektionstid, utan eleverna måste våga använda svenskan och lita på sin förmåga. Målet är att eleverna ska göra ett aktivt val och välja att tala svenska istället för arabiska. Emellanåt får Maria känslan av att eleverna väljer att tala sitt modersmål för att läraren inte ska förstå vad de säger. Hon menar att de gör det för att ”testa gränserna”.

Förutom arabiska talar eleverna turkiska, somaliska, persiska, ebo (nigerianskt språk), thailändska, vietnamesiska samt engelska. Att några elever kan engelska underlättar för lärarna eftersom de dels kan förklara saker på engelska samt att engelskan och svenskan har en del likheter.

Maria använder vid få tillfällen engelska när hon undervisar. Detta beror på att det endast är ett fåtal i klassen som behärskar språket. Vidare berättar hon att hon försöker göra undervisningen så lättillgänglig som möjligt. För att kunna göra detta använder hon till exempel låttexter och tv-program på svenska. Anledningen till att hon arbetar på detta vis är att hon vill att eleverna ska få en möjlighet att bekanta sig med det svenska samhället och den svenska kulturen.

Eleverna föredrar ofta att tala sina modersmål under lektionerna. Den vanligaste anledningen tycks dock vara att de använder modersmålet för

att förklara något för en kamrat eller att de känner sig begränsade av svenskan. Om eleverna inte vet hur de ska uttrycka något på svenska är det vanligt att de använder modersmålet istället. Maria upplever inte att eleverna talar sina modersmål mer eller mindre i något visst ämne utan de gör det med ungefär samma frekvens och i samma slags situationer.

Maria anser att modersmålet är viktigt i processen att lära sig ett nytt språk.

Jag tror inte på att helt stänga av modersmålet. Jag tycker det är fel om man bara klipper av för det är som att kapa av tungan på någon.

I stället bör denna övergång ske successivt. Språket är för eleverna även kopplat till deras identitet. Om de skulle byta ut sitt modersmål känner de att de skulle tappa både sitt språk och sin identitet. Detta bidrar till att skapa en identitetskonflikt och man har pratat mycket om detta under lektionstid. Maria menar här att det är viktigt att eleverna kan acceptera att de är en del av två olika kulturer.

En nackdel med att eleverna använder sitt modersmål kan vara om modersmålet förblir starkare än svenskan. Detta bidrar till att eleverna kan få svårigheter när de ska kommunicera om ämnesspecifika ting på svenska. Maria anser att avståndet mellan svenska och modersmålet blir större på så vis. Däremot kan modersmålet komma till användning när eleverna befinner sig på en högre nivå i svenskan. Då kan eleverna uttrycka sig på svenska men de kan använda modersmålet som hjälpmedel för att förstå vad undervisningen handlar om.

Många av eleverna har inte några svenska vänner vilket gör att de inte talar svenska på fritiden. Skolan kan vara den enda plats där de får praktisera det svenska språket.

På rasterna varierar det mellan killar och tjejer om de väljer att tala modersmål eller svenska. Bland killarna finns det ett fåtal som talar samma modersmål men det händer även att två med samma modersmål väljer att tala svenska. Bland tjejerna talar majoriteten arabiska, vilket medför att modersmålet huvudsakligen används av dem sinsemellan.

4.1.3. Sara

Sara undervisar i svenska och tyska. Hon arbetar på halvtid på två olika gymnasieskolor. På den ena är majoriteten av eleverna av svenskt ursprung och på den andra är majoriteten inte uppväxta i Sverige.

Eftersom mitt utvalda ämne handlar om modersmål har jag valt att fokusera på den skola där majoriteten är av utländsk härkomst. På denna skola undervisar Sara enbart i svenska för tillfället. Det var för få elever som hade valt tyska för att undervisningen skulle kunna hållas denna termin. Majoriteten av eleverna har i stället valt att få hemspråksundervisning istället för moderna språk. Sara har haft hand om en grupp elever sedan i januari men känner att hon inte har hunnit lära känna dem tillräckligt för att kunna uttala sig om den nivå eleverna befinner sig på. Hon har inte heller sett något som eleverna har skrivit. Av denna anledning väljer hon att uttala sig om den grupp hon hade under höstterminen.

Saras klass bestod huvudsakligen av elever som vuxit upp i andra länder, men det fanns även någon enstaka elev som hade vuxit upp i Sverige och hade svenska som modersmål. Beträffande den språkliga nivån menar Sara att det fanns stora skillnader i elevgruppen. Några befann sig på en nivå som gav dem det högsta betyget medan andra inte kunde skriva en begriplig text. Den elev som hade bäst betyg var svensk. Den elev som hade mest problem med språket hade bott i Sverige i sju år. Några elever hade svårigheter med att förstå och ta till sig svenska, men skrivefärdigheten låg på en högre nivå. Dessa elever hade bott i Sverige i ungefär tre år.

Sara tror att nivåskillnaderna i klassen beror på vad eleverna har för skolerfarenhet när de kommer till Sverige. Hon menar att: ”det är ju väldigt svårt att lära sig skriva på svenska om de inte kan skriva på sitt modersmål”. Hon tror också att det beror på vilken hjälp eleverna får när de anländer till Sverige. Gruppernas storlek och huruvida de har olika modersmål är faktorer som kan ha betydelse.

Modersmålen i denna grupp varierade mycket. Sara berättar att det finns:

Polska. Olika former av allt vad de nu pratar i Turkiet. Ja, arabiska blir det väl då kanske. Kurdiska är väl olika dialekter. Ja, mest så var det väl där nerifrån.

Det fanns några elever som talade samma modersmål men det märktes inte så mycket eftersom eleverna alltid talade svenska. I den nuvarande klassen har de en tendens att använda sina modersmål oftare. Sara tror att det antingen kan bero på att eleverna inte har hunnit lära känna henne ännu eller att det kan bero på att de vill utesluta henne eller någon annan från deras gemenskap. Hon har också noterat att eleverna väljer sitt modersmål när de uttrycker sig spontant. Tidigare terminer i tyska har

eleverna istället valt att kommunicera på modersmålet när de ska förklara något för varandra.

Undervisningen sker på svenska. Sara menar att man måste tänka mycket på vad man säger. Hon säger att hon väljer sina ord mer noggrant vilket på sätt och vis sänker utbildningsnivån. Hon brukar även förklara ord på flera olika sätt eller ge konkreta exempel. Inga andra hjälpmedel används i undervisningen. Engelska kan förekomma under lektionstid men då är det på elevernas initiativ.

Beträffande huruvida modersmålet kan påverka elevernas inläring så tror Sara att det beror på i vilken situation som det används. Om eleverna till exempel pratar om något som inte har med undervisningen att göra så spelar det ingen roll om de gör det på modersmålet eller svenska. Inläringen påverkas negativt eftersom eleverna inte gör det de ska. Modersmålet kan också påverka inläringen positivt om eleverna ägnar sig åt det de ska. Till exempel kan de som talar samma modersmål hjälpa varandra. Sara tror inte på att man ska bannlysa modersmål från klassrummet.

En nackdel med att eleverna talar sitt modersmål under skoltid kan vara att lärarna har svårt att veta vad eleverna säger om, eller hur de behandlar varandra. En fördel är att de kan hjälpa varandra.

På rasterna upplever Sara att svenska är det språk som dominerar i korridorerna. Även modersmål förekommer men detta är vid färre tillfällen. Sara har i år en grupp som är komplex. Eleverna går sista året på gymnasiet och en del av dessa har underkänt i ett flertal ämnen. Dessa elever känner sig utanför på många sätt och detta bidrar till att de tenderar att tala sitt modersmål.

4.2. Elever

Eleverna som deltog i undersökningen är fyra stycken, två killar och två tjejer som går i samma klass. De är 17-18 år men de går i årskurs ett på gymnasiet eftersom de invandrade till Sverige först under senare år. Dessa fyra elever kommer i fortsättningen att kallas för *Asad*, *Lan*, *Chalong* och *Aram*. Som tidigare nämnts blev eleverna intervjuade parvis. Asad och Chalong bildade par ett och Lan och Aram bildade par två.

4.2.1. Chalong och Aram

Chalong är uppväxt i Thailand och kom till Sverige 2009. Aram är uppväxt i Irak och även hon anlände till Sverige 2009. Chalong har thailändska som modersmål och pratar även lao, som är det officiella språket i Laos, och lite tyska. Aram har arabiska som modersmål men behärskar också engelska.

Eleverna i klassen har många olika nationaliteter. De kommer från Kina, Thailand, Vietnam, Irak, Libanon, Palestina, Azerbajdzjan, Turkiet. Det finns inga svenska elever. Ett par elever är födda i Sverige men deras föräldrar har flyttat hit från andra länder och dessa elever har annat modersmål än svenska. Chalong och Aram är osäkra på om dessa personer räknas som svenskar eller inte. Aram menar att man inte kan kalla sig svensk om föräldrarna är födda någon annanstans. Chalong hade däremot kallat sig svensk om han hade varit född i Sverige.

Det finns några elever i klassen som har samma modersmål. Bland annat finns det ett flertal elever som talar arabiska, kinesiska, turkiska, vietnamesiska och somaliska. Arabiska är det språk som är mest förekommande i klassen. De senaste veckorna har lärarna spridit ut de elever som talar samma modersmål. Alla sitter nu bredvid någon som har ett annat modersmål än de själva. Detta har man gjort för att eleverna ska vara tvungna att prata svenska under lektionstid. Både Aram och Chalong tycker att detta är bra.

När lärarna undervisar använder de alltid svenska. Kroppsspråket är också något som de använder sig mycket av. Engelska är inget lärarna använder eftersom det är få personer i klassen som har fått undervisning detta språk. Vissa av lärarna känner själva på sig när de har använt ord som är svårförståeliga för eleverna. De tar därför upp dessa och förklarar dem. En del av eleverna vågar inte ställa frågor när det är något när de inte förstår. För att lösa detta problem fick dessa elever, vid ett tillfälle, sätta sig i mindre grupper med en lärare som de kunde ställa frågor till. Anledningen till att de inte vågar ställa frågor i helklass är att de skäms. Om de andra eleverna till exempel skulle kunna ett ord som man frågar efter så finns det en risk att man blir utskrattad.

Under lektionerna får inte eleverna prata något annat än svenska. Chalong berättar att:

Men vi gör det ändå. Man måste förklara för kompisar om de inte förstår så att de inte frågar läraren. Men läraren vill att de ska fråga läraren, för då talar de svenska.

Chalong är den enda i klassen som pratar thailändska. Aram har däremot flera personer i klassen som hon kan prata arabiska med. Aram säger att hon brukar använda sitt modersmål under lektionerna när det är något hon inte förstår. Det finns personer med arabiska som modersmål som har bott längre i Sverige än hon själv. Därför känner hon att hon kan vända sig till dem om det är något hon undrar över. Aram säger också att hon inte vågar prata svenska med de andra som talar arabiska eftersom hon upplever att de andra är bättre på svenska. Chalong har försökt skaffa sig svenska vänner men de hävdade att de inte kunde förstå honom och ville därför inte umgås med honom.

Chalong berättar att hans kompisar inte vill prata svenska på fritiden. Anledningen till detta är att de inte vill prata svenska för mycket så att de glömmet bort thailändskan. Aram inflikar att hon har börjat glömma en del ord på arabiska. När läraren i hemspråksundervisningen bad henne att skriva ner några ord på arabiska så hade hon glömt hur de stavades. När hon nu ska skriva på arabiska känns det ovant eftersom man ska skriva arabiska från höger till vänster. Efter att ha skrivit svenska från vänster till höger under fyra års tid så känner hon att det är konstigt att skriva på något annat sätt.

Matte är det ämne som Aram känner att hon använder sitt modersmål mest i. Hon använder det för att be om hjälp av de andra eleverna. Hon har en privatlärare i matte som också kommer från Irak vilket hjälper henne att förstå bättre.

På rasterna talar både Chalong och Aram sina modersmål. Så fort lektionen är slut byter de språk direkt utan att riktigt lägga märke till det själva. Chalong säger att:

Vi vill bara slappna av. Men man kommer ju in på lektion sen och då måste man prata svenska.

Lärarna säger åt eleverna att de inte ska prata svenska på rasterna, men ingen gör något åt det om eleverna ändå väljer att tala sitt modersmål. Lärarna varnar eleverna men ingen bryr sig. Aram anser att lärarna har rätt när de säger åt dem. Samtidigt känner hon sig bekväm när hon ser någon från sitt hemland. Hon säger att man umgås mer, man pratar mer och man kan vara sig själv. Vidare menar hon att hon inte kan uttrycka sig på det sätt hon vill när hon talar svenska. På arabiska kan hon uttrycka precis det hon vill.

4.2.2. Lan och Asad

Asad har bott i Sverige i nästan tre år och har somaliska som modersmål. Lan har bott här i ungefär två och ett halvt år och har vietnamesiska som modersmål. Förutom svenska och somaliska kan Asad engelska, arabiska och swahili. Lan säger att hon kan lite engelska.

I klassen finns det ett flertal olika modersmål bland eleverna, varav arabiska är det mest förekommande. Tjejerna i klassen talar tre olika modersmål, arabiska, somaliska och vietnamesiska. Killarna i klassen har fler modersmål. De talar bland annat thailändska, kinesiska, arabiska och somaliska. Det finns några elever som är ensamma om att tala sitt modersmål.

Under lektionerna talar lärarna huvudsakligen svenska. Asad säger att de förklarar så att alla förstår och att de ibland kan använda sig av en enklare svenska. Lan förklarar att deras klass är lite speciell eftersom det finns många invandrare. För att hjälpa klassen brukar en svensklärare närvara vid till exempel en biologilektion. När den ordinarie läraren har genomgång passar svenskläraren på att skriva upp de ord och begrepp som eleverna tycker är svåra på tavlan. Denna lärare närvarar nästan vid varje lektion. Lan anser att själva språket i till exempel biologi och kemi är svårt eftersom det är ämnesspecifikt. Att få se orden skrivna på tavlan hjälper eleverna att förknippa ordets stavning med hur det uttalas. Både Lan och Asad anser att det är bra att man arbetar på detta vis under lektionerna. Övriga hjälpmedel som lärarna använder sig av är till exempel lexikon och ibland bilder.

Asad berättar att eleverna i klassen har fått bestämda platser där de sitter. Ingen sitter bredvid någon som talar samma modersmål som man själv. Lan tycker att det är bra att lärarna har valt att göra på detta vis.

Om man sitter med en kompis som kommer från samma land och talar samma språk så vill man bara prata sitt modersmål. Det är så att vi har ganska många som talar samma språk och det blir liksom kaos om de sitter bredvid varandra. Och ingen fattar... Det är jättejobbigt.

Om eleverna väljer att tala sitt modersmål eller svenska på rasterna beror på vem de umgås med. Om de umgås med någon från samma land väljer de modersmålet, men om de umgås med någon från ett annat land så väljer de att tala svenska. Detta gäller även när eleverna umgås på sin fritid.

Varken Asad eller Lan känner att de använder sitt modersmål mer i något speciellt ämne. Asad menar att han använder sitt modersmål när han ska skriva någonting på svenska. Först formulerar han det han vill

skriva på somaliska, därefter översätter han det till svenska. Lan däremot använder vietnamesiska när hon vill lära sig ett nytt ord. Genom att kolla upp betydelsen på modersmålet får hon en bättre förståelse för vad det svenska ordet betyder.

Lärarna vill att eleverna ska prata så mycket svenska som möjligt, utan att förbjuda dem att tala sitt modersmål. Detta bidrar till att eleverna lär sig mer svenska och blir bättre på språket. Lan säger att:

Vi lever i Sverige nu och vi använder det [svenska] jättemycket. Alltså backa bakåt lite med modersmål och tänka och leva med svenska. Asad inflikar om vi jobbar i labbet så säger hon [läraren] att alla måste prata svenska. Om man pratar modersmål och något händer så kan hon inte förstå.

5. Analys och diskussion

Den första frågeställningen som har ställts i detta arbete är:

- Anser lärarna att det är positivt eller negativt att deras elever talar sitt modersmål under skoltid?

Om man ser till de tre lärarnas svar i intervjuerna så tycks de inte vara helt överens om modersmålets betydelse. Något som indikerar detta är lärarnas medvetenhet om vilka språk som talas i deras klasser. Maria hade kännedom om att det talades nio olika språk i hennes grupp. Anna benämner hennes elevers modersmål som "alla möjliga" men kan samtidigt ge några konkreta exempel på språk som talas i hennes klasser. Sara har svårare att ge namn på vilka modersmål som talas. I stället säger hon:

Polska. Olika former av allt vad de nu pratar i Turkiet. Ja, arabiska blir det väl då kanske. Kurdiska är väl olika dialekter. Ja, mest så var det väl där nerifrån.

Att Sara inte har någon kännedom om vilka språk som talas i hennes klasser skulle kunna bero på att hon inte har hunnit bilda sig en uppfattning kring detta under vårterminen. Det skulle även kunna tyda på att denna bristande kunskap är något som hon inte lägger stor vikt vid.

Vidare tycks lärarna försöka få eleverna att hålla sig till svenska så mycket som möjligt. Anna berättar att hon upplever att eleverna använder sig av modersmålet när de ska förklara något för varandra, men samtidigt säger hon att hon inte lämnar mycket utrymme åt eleverna att tala sitt modersmål. Maria och de lärare som hon samarbetar med försöker att kontrollera elevernas bruk av modersmål under lektionstid. Att en stor andel av klassen talar arabiska gör det svårare för lärarna att kontrollera detta. Enligt eleverna själva så tycks lärarnas lösning vara att placera ut eleverna i klassrummet så att de inte sitter bredvid någon som talar samma modersmål som de själva. Lan och Asad anser att detta är bra eftersom det blir kaos i klassrummet när många av de som talar samma modersmål sitter tillsammans. Dessutom kan inte alla förstå det som sägs. Chalong och Aram berättar att lärarna ofta säger till dem att de inte ska tala sitt modersmål under raster och under lektionstid. På rasterna bryr sig inte eleverna om detta utan byter till sitt modersmål automatiskt.

Vi vill bara slappna av. Men man kommer ju in på lektion sen och då måste man prata svenska.

Forskningen visar på att ju mer barn utvecklar sitt modersmål, desto mer framgångsrika kommer de att vara i sina akademiska prestationer i sitt andraspråk i slutet av sin skoltid (Thomas & Collier 1997:49). Att lärarna försöker kontrollera elevernas användande av modersmål i den mån de gör tyder på att svenska är det språk som värderas högst i skolan. Lärarna anser troligtvis att de hjälper eleverna genom att de mer eller mindre styr eleverna i deras val av språk. Maria menar att det är viktigt för lärarna att höra att eleverna anammar svenskan och att de kan arbeta sig upp till en nivå som håller för det de ska syssla med i framtiden. Trots att lärarna vill väl så begär de att eleverna emellanåt ska försaka sina modersmål. Denna situation påminner om det som Lahdenperä kallar för monokulturella antaganden kring tvåspråkighet. Lärarna tycks vara av den mening att svenska är det språk som borde talas i Sverige och utgår därför att svenska är det språk som har högst status i skolan. Trots att alla elever inte har svenska som modersmål så lägger man stor vikt vid deras kunskaper i svenska (Lahdenperä 2010:21). Konsekvensen av denna inställning till elevernas modersmål blir att eleverna blir det som Lindberg kallar för subtraktivt tvåspråkiga. Detta innebär att eleverna förvärvar svenska på deras modersmåls bekostnad. Konsekvensen av detta kan i sin tur bli att tvåspråkiga

personer får ge upp sitt modersmål för att övergå till majoritetsspråket som dominerar i samhället (Lindberg 2002:2).

Som vi kan se är lärarna i denna studie inte inne på samma linje som Thomas och Collier. Detta tycks inte vara något som lärarna är medvetna om eller tar hänsyn till när de försöker kontrollera elevernas bruk av modersmål under skoltid. Eleverna skulle sannolikt få ett bättre studieresultat om man istället skulle uppmuntra dem att använda sitt modersmål. Om man dessutom försöker se till att de får undervisning i både andraspråket och modersmålet skulle detta ytterligare öka möjligheterna att få ett bättre studieresultat (Thomas & Collier 1997,2002). Enligt Hyltenstam och Tuomela ansåg forskare tidigare att tvåspråkighet påverkade minoritetselevers studieresultat negativt (Hyltenstam & Tuomela 1996:31). Även om forskare har ändrat ståndpunkt när det gäller denna fråga så är det möjligt att det är detta synsätt som fortfarande är något som existerar bland lärare.

Även om lärarna inte uppmuntrar eleverna att tala sina modersmål under skoltid så anser Maria och Sara att modersmål spelar en viktig roll när man håller på att lära sig ett nytt språk. Maria säger att:

Jag tror inte på att helt stänga av modersmålet. Jag tycker det är fel om man bara klipper av för det är som att kapa av tungan på någon.

Istället bör övergången från modersmålet till svenska ske successivt. Eleverna i Marias i klass känner sig splittrade när de håller på att lära sig svenska. De är rädda att de ska förtränga modersmålet och att svenskan ska ta över. Detta är något som eleverna själva bekräftar. Chalong berättar att hans kompisar inte vill tala svenska på fritiden eftersom de är rädda att de ska förtränga sitt modersmål. Aram säger att hon känner att hon har börjat glömma bort hur man skriver vissa ord på arabiska. Det känns även ovant för henne att skriva på arabiska eftersom hon har vant sig vid att skriva på svenska som skrivs från vänster till höger i stället för höger till vänster.

Att modersmålet spelar stor roll för identitetsskapandet var något som inte togs upp särskilt mycket under intervjuerna. Varken Sara eller Anna nämner under intervjun att användningen av modersmålet är kopplat till elevernas identiteter. I stället tar de upp aspekter som påverkar inläringen av svenska. Anna menar att vissa modersmål kan vara till hjälp om man läser till exempel svensk litteraturhistoria. Maria däremot nämner att eleverna har känt sig klivna när de håller på att lära sig svenska. Eleverna i hennes klass är rädda för att förlora sina identiteter och detta är något som de har pratat mycket om i klassen.

Den andra frågeställningen som skulle besvaras i detta arbete är:

- Tar lärarna till vara på sina elevers modersmål och betraktar det som en tillgång?

Lärarna tar i olika grad hänsyn till att eleverna har andra modersmål än svenska. Generellt sett så verkar det som att lärarna försöker kontrollera elevernas användande av modersmål under skoltid. Man vill att eleverna ska välja bort sitt modersmål för att ge mer utrymme åt svenskan. Maria menar att det skulle vara en nackdel om elevernas modersmål förblev starkare än svenskan. När eleverna enbart kan kommunicera om ämnesspecifika saker på sitt modersmål så ökar avståndet mellan modersmålet och svenskan. När eleverna sedan befinner sig på en högre nivå i svenskan så kan modersmålet istället användas som ett verktyg. Vidare menar hon att eleverna bör göra ett aktivt val där de prioriterar att tala svenska före arabiska. Hon säger också att eleverna väljer att tala sitt modersmål för att testa lärarnas gränser. Maria säger upprepade gånger att eleverna väljer att tala sitt modersmål för att ha möjligheten att utesluta någon från deras samtal. Antingen kan det vara läraren eller någon klasskamrat. Samtidigt anser Maria att modersmålet är viktigt när man håller på att lära sig ett nytt språk.

Varken Sara eller Maria tycks helt och hållet lita på sina elever när de använder sina modersmål. De tror att eleverna till viss del använder sina språk för att utesluta andra från sina samtal. Antingen kan det vara lärarna själva eller så kan det vara andra elever. Däremot anser ingen av dessa två lärare att modersmålet bör uteslutas helt och hållet.

Maria berättar att eleverna inte har något umgänge med svenska ungdomar på fritiden. Chalong bekräftar detta när han berättar att han har försökt att etablera kontakt med några svenskar, men de var ointresserade och hävdade att de inte kunde förstå honom. Allt detta bekräftar det som Lahdenperä tar upp om *isolering* (Lahdenperä 1994:14). Att de svenska ungdomarna värderade Chalong och hans svenska på ett negativt sätt kan i framtiden medföra att han ger upp och isolerar sig med de som han betraktar som sin språkgrupp.

De tre lärarna tycks ha tagit sin lärarexamen någon gång under de senaste tio åren. Under intervjun med Anna, som är äldst, kom det fram att hon har arbetat som lärare i sex år. Marias och Saras ålder tyder på att de inte heller har varit verksamma som lärare i mer än tio år. Trots att de tre lärarna utbildades relativt nyligen så kan det upplevas som att deras synsätt gällande vissa saker är aningen föråldrad. Enligt Lahdenperä skulle det kunna bero på att de inte har fått en aktuell

fortbildning samt att deras förståelse för den mångkulturella skolan är likvärdig med den som rådde när de själva utbildade sig. Som det tidigare har nämnts så hävdar Lahdenperä att det föräldraste synsättet kan leda till att lärarna skapar problem för elever med utländsk bakgrund (Lahdenperä 2010:16).

Den tredje och sista frågeställningen som jag ämnade besvara var:

- Hur upplever eleverna att deras lärare betraktar deras användning av sitt modersmål?

Enligt Nygren-Junkin (2006) är det inte alls konstigt om någon reagerar positivt på att höra någon tala sitt modersmål i ett land som inte är ens hemland. Det skulle inte heller vara märkligt om man börjar tala med personen som har yttrat sig. Det skulle däremot vara konstigt om man istället börjar försöka kommunicera på ett majoritetsspråk som man knappt behärskar. Eleverna tycks uppleva att deras lärare försöker kontrollera deras bruk av modersmål under skoltid. Som det har nämnts innan så berättar de att lärarna har placerat ut eleverna i klassrummet på ett vis som medför att eleverna i stort sett blir tvungna att tala svenska. Ingen sitter bredvid någon som talar samma modersmål. Chalong och Aram tycker att det är positivt. Lärarna försöker även få eleverna att tala svenska under rasterna. Aram tycker att detta är positivt men hon känner sig samtidigt mer bekväm när hon får umgås med någon från sitt eget hemland. På så vis får hon vara sig själv.

Det som eleverna berättar skulle kunna liknas med det som Lahdenperä benämner som *negativt bemötande* eller *tvångsassimilering*. När lärarna försöker kontrollera eleverna i den mån de gör så kan man betrakta det som att majoritetskulturen är det som uppmuntras medan elevernas olika kulturer nedvärderas eller bortprioriteras (Lahdenperä, se Ladberg 1994:12).

Eleverna tycks anse att det är positivt att lärarna försöker att få dem att prata så mycket svenska som möjligt. Genom att arbeta på det viset upplever Lan och Asad att de blir bättre på svenska. Lan menar att:

Vi lever i Sverige nu och vi använder det [svenska] jättemycket. Alltså backa bakåt lite med modersmål och tänka och leva med svenska.

Att eleverna utmanas och får prata svenska så mycket som möjligt bidrar givetvis till att de får bättre kunskaper i det svenska språket. Men att eleverna själva anser att det är bra om prioriterar svenskan framför sitt modersmål är något som kan ifrågasättas. Lahdenperä tar upp ett begrepp som hon benämner *projektiv identifikation*. Detta innebär att man identifierar sig med den negativa uppfattning som omgivningen har om en själv (Lahdenperä, se Ladberg 1994:14).

I detta fall skulle det kunna röra sig om en uppfattning som rör sig om elevernas modersmål, snarare än en uppfattning om dem själva som personer. Eleverna lägger märke till att deras lärare anser att det är viktigt att de försöker tala så mycket svenska som möjligt och det kanske blir på modersmålets bekostnad. Följden av detta kan vara att eleverna börjar betrakta svenska respektive sitt modersmål på samma vis.

5.1. Vidare forskning

Som framtida forskning skulle det vara intressant om en liknande undersökning som denna genomfördes i större skala. I denna undersökning har som sagt enbart tre lärare, som arbetar på samma skola, intervjuats. Det behövs vidare forskning där fler lärare och elever intervjuas för att få en bredare bild över attityderna inom den svenska skolan gällande moders mål. Det skulle kunna vara en fördel om man väljer lärare och elever på olika skolor och kanske till och med i olika delar av landet. På detta vis skulle man kunna få en bättre överblick över lärare och elevers attityder till modersmålet.

6. Slutsats

Resultaten pekar på att lärarna anser att svenskan är det språk som väger tyngst i skolan. Att man försöker kontrollera eleverna under lektionerna är något som tyder på detta. Det kan bero på att de vill att eleverna ska anamma det svenska språket och den svenska kulturen för att sedan lättare kunna integreras i det svenska samhället. Huvudsakligen tycks lärarna anse att det är negativt att eleverna använder sina modersmål men de inser samtidigt att eleverna behöver sina modersmål för att

kunna utvecklas. De inser även att eleverna använder sina modersmål som hjälpmedel när de ska förstå innebörden av något som nämns i undervisningen eller när de ska förklara något för en kamrat. Detta synsätt medför att det kan upplevas som att lärarna inte respekterar eller anser att det är likvärdigt med det svenska språket.

Eleverna själva tycks lägga märke till att lärarna anser att svenska är det språk som väger tyngst. De tycks också anse att lärarna gör rätt när de försöker påverka deras val av språk. Genom att de får prata mycket svenska upplever de att de kan hantera språket bättre, men det kan bli på modersmålets bekostnad.

Om man ser till dagens forskningsläge så sammanfaller detta resultat huvudsakligen med det som Lahdenperä skriver om. Framför allt kan man se att monokulturella antaganden är något som existerar på denna skola. Man betraktar alltså svenska som det språk som väger tyngst. Lärarna tycks inte heller vara medvetna om att det finns ett samband mellan elevernas skolprestationer och hur välutvecklade deras modersmål är. Om lärarna inte har fått någon slags fortbildning sedan de själva utbildade sig till lärare så kan deras synsätt på den mångkulturella skolan vara något föråldrat. Konsekvensen av de monokulturella antagandena blir att eleverna blir subtraktivt tvåspråkiga där deras förvärvande av det svenska språket sker på bekostnad av deras modersmål. Detta kan i sin tur leda till att eleverna får överge sitt modersmål för att övergå till majoritetsspråket.

7. Litteratur

- Einarsson, Jan. 2009. *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Esaiasson, Peter. 2007. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Tredje upplagan. Stockholm: Norstedts juridik.
- Hyltenstam, Kenneth & Tuomela, Veli. 1996. Hemspråksundervisningen. I: Hyltenstam, Kenneth (red.), *Tvåspråkighet med förhinder? – Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur, s. 9-109.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. 2012. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Ladberg, Gunilla. 1994. *Skolans roll för barns språk, kultur och identitet*. Rädga barnen, s.10-16.

- Lahdenperä, Pirjo. 2010. Mångfald som interkulturell utmaning. I: Lahdenperä, Pirjo & Lorentz, Hans (red.), *Möten i mångfaldens skola – Interkulturella arbetsformer och nya pedagogiska utmaningar*. Lund: Studentlitteratur, s. 15-36.
- Lindberg, Inger. 2002. *Myter om tvåspråkighet*. <http://www.sprakradet.se/2228>. Hämtad 2013-05-13.
- NE = Nationalencyklopedin. www.ne.se. Hämtad 2013-05-11
- Nygren-Junkin, Lilian. 2006. *Modersmål har vi allihopa – här med, och där med*. <http://www.sprakradet.se/2350>. Hämtad 2013-05-12.
- Thomas, Wayne & Collier, Virginia. 1997. *School Effectiveness for Language Minority Students*. http://www.ncela.gwu.edu/files/rcd/BE020890/School_effectiveness_for_langu.pdf. Hämtad 2013-05-12.
- Thomas, Wayne & Collier, Virginia. 2002. *The Astounding Effectiveness of Dual Language Education for All*. <http://njrp.tamu.edu/2004/PDFs/Collier.pdf>. Hämtad 2013-05-17.
- Vetenskapsrådet. 2002. *Forskningsetiska principer – inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>. Hämtad 2013-05-12.

Bilaga 1 Intervjuguide för lärare

Vad heter du?

Vilka ämnen undervisar du i?

På vilken nivå upplever du att dina elever befinner sig på när det gäller svenska? Befinner sig alla på ungefär samma nivå eller varierar det? Vad kan detta bero på?

Vilka olika nationaliteter/modersmål har dina elever?

Finns det flera elever som talar samma modersmål? I så fall vilka modersmål?

Hur ser din undervisning ut? Använder du dig enbart av svenska när du undervisar eller blir det ibland nödvändigt att kommunicera på ett annat språk? Andra hjälpmedel?

Upplever du någon gång att dina elever väljer att använda sig av sitt modersmål under lektionerna i stället för svenska? Varför tror du att de väljer att göra detta? Är det i någon speciell situation de gör det?

Upplever du att detta varierar mellan dina olika ämnen? Om ja, hur tror du att detta kan komma sig?

Hur tror du att elevernas användning av sitt modersmål på lektionstid påverkar deras inlärninng?

Upplever du att det medför några fördelar och/eller nackdelar att de använder sitt modersmål på lektionerna?

Har du lagt märke till hur eleverna kommunicerar med varandra på rasterna? I så fall hur?

Skiljer sig denna kommunikation med hur eleverna kommunicerar med varandra under lektionstid? Om ja, varför tror du att det är så?

Bilaga 2 Intervjuguide för elev

Vad heter du?

Vilken årskurs går du i?

Har du bott i Sverige i hela ditt liv? Om inte, hur länge har du bott här?

Vad har du för modersmål? Kan/behärskar du fler språk än svenska och ditt modersmål?

Hur ser det ut i din klass? Finns det många olika nationaliteter i klassen? Om ja, vilka nationaliteter finns?

Finns det flera i klassen som talar samma språk/modersmål? I så fall vilka modersmål?

Hur ser lärarnas undervisning ut? Använder de sig bara av svenska eller gör de ibland på något annat vis? I vilken situation kan det i så fall vara som de inte använder svenska?

Hur gör du och dina kamrater på lektionerna? Använder ni svenska hela tiden eller blir det så att ni ibland byter till ert modersmål eller något annat språk? Är det i så fall i någon speciell situation som ni väljer att göra det?

Använder ni modersmålet mer i något speciellt ämne? Om ja, vad kan detta bero på?

Vilket språk använder du mest på rasterna? Vad beror det (ditt val) på?

Hur du någon gång upplevt att någon lärare tycker att du/ni bara ska prata svenska vid något tillfälle? Vad tror du att detta beror på? Om ja, i vilket ämne undervisade läraren/lärarna?